

Muzeul de istorie în concepția unor înaintași ai istoriografiei noastre

Cu toate că muzeografia este considerată în general ca o știință nouă, în rindurile care urmează ne propunem să arătăm că ea a avut un loc destul de important în preocupările diferiților înaintași ai istoriografiei noastre, formînd, la unii, chiar o latură distinctă în gîndirea istorică. Din cercetările noastre, bazate pe studiarea operelor unor antecesorii ai istoriografiei românești, rezultă că ideea despre constituirea unei științe a muzeografiei s-a cristalizat și s-a transpus în practică în două etape, care în linii mari corespund cu formarea gîndirii istorice la noi. Prima etapă poate fi încadrată cronologic între deceniul patru al secolului al XIX-lea, cînd apar preocupări mai serioase pentru studiul istoriei, și deceniul nouă al aceluiași secol.

În general, „Secolul XIX poate fi numit, pe drept cuvînt, secolul istoriei. Începînd cu evocarea pitorească sau intuitivă și psihologică a trecutului, pentru a se ridica la reconstituirea din ce în ce mai desdobîrșită ba chiar trecînd la explicarea lui, istoria omenirii de la August Thierry și Jules Michelet, pînă la Fustel de Coulanges sau Taine, de la Niebuhr sau Ranke pînă la Eduard Meyer sau Lamprecht, a cunoscut un imens avînt, iar interesul pe care l-a deșteptat a crescut în aceeași mîdsurd”¹.

În țara noastră, primii istorici și-au axat în general eforturile pe editarea documentelor de orice fel, ale istoriei României. Această perioadă, care în linii mari ține pînă în deceniul nouă al secolului al XIX-lea, a fost analizată și caracterizată de marele nostru istoric Nicolae Iorga ca o epocă în care: „...se adună fufii rămășițele faptei și sufletul altor oameni și cucîntul mînașt de intrupare nu se poate spune decît atunci cînd aceste membra disticta se află pe deplin adunate”².

În cadrul acestor eforturi apar și unele idei privind muzeele, obiectele de muzeu, monumentele etc., dar ele nu se materializează în constituirea unei științe a muzeografiei. Din această cauză muzeele înființate acum s-au dovedit neviabile și au rămas numai simple încercări.

Între anii 1888—1893 apare lucrarea lui A. D. Xenopol „Istoria românilor din Dacia traiană”³, ce reprezintă înțlia mare sinteză de istoria României. Cu aceasta începe cea de-a doua etapă, cînd în cadrul unei concepții istorice bine determinate și a unei filozofii a istoriei, preocu-

¹ O. Botez, *Alexandru Xenopol, teoretician și filozof al istoriei*, București, 1920, p. 3.

² N. Iorga, *Despre adusarea și tipăritrea izvoarelor relatice la Istoria Românilor*, în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, pp. 1—2.

pările pentru constituirea unei științe a muzeografiei nu mai sînt sporadice în gîndirea istorică a perioadei, ci ocupă un loc important, ele transpunîndu-se în realitate și contribuind la înființarea de muzee viabile, bine conturate în ceea ce privește profilul, funcțiile și rolul lor.

Primele încercări de constituire a unor colecții de obiecte vechi, precum și primele încercări de realizare a unor muzee de istorie (Muzeul Național din București — 1834) sau de istorie naturală (Muzeul de istorie naturală din Iași — 1834; Muzeul școlastic din Blaj — 1850) la începutul secolului al XIX-lea, în țara noastră, și Muzeul Național de anticități din București — 1864, sînt legate alături de numele primilor arheologi, cît și de numele unor colecționari — anticari, iubitori ai istoriei și ai măturilor de orice fel referitoare la istoria poporului român. Amintim astfel pe: bătrînul protopop Stoica de Hațeg din Mehadia, cu a sa „comoră a istoriei românilor“ de monede și inscripții romane³; pe marele ban Mihalache Ghica, fratele domnitorului Alexandru Ghica, vornic sau ministru de interne pînă la 1842, cu a sa colecție de anticități, embrion al Muzeului Național din București din 1834⁴; pe generalul Nicolae Mavros, căruia același Muzeu Național îi datorează prețioase inscripții romane și monede pontice, donate de acesta în 1862⁵; pe maiorul Dimitrie Papazoglu cu diversele sale colecții; pe colonelul Vladimir de Blarenberg, cu însemnările sale privind „Suveniruri istorice și arheologice asupra României“⁶ sau pe inginerul botanic de la Severin Alexandru Popovici, pe care M. Kogălniceanu îl considera „cel mai învățat dintre toți românii în știința istoriei naționale“ și căruia îi solicitase în 1840 pentru *Arhiva* toate documentele descoperite de el⁷.

Tot în această perioadă la Iași apare sub redacția lui M. Kogălniceanu *Arhiva românească*, la București A. T. Laurian și N. Bălcescu scot *Magazinel istoric pentru Dacia* și C. Bolliac deschide o rubrică arheologică în gazeta *Trompeta Carpaților*, iar în Transilvania T. Cipariu achiziționează colecția de documente a dr. Vasile Pop, un fond de izvoare și cărți vechi⁸. Colecționari și istorici, sînt animați de același sentiment — dragostea față de vechile monumente — mărturiile ale preistoriei și istoriei noastre antice. Pe plan național se punea deci un accent deosebit mai ales din partea istoricilor pentru colecționarea, publicarea și păstrarea documentelor de orice fel, referitoare la istoria poporului român, a „fatului rîmășiștelor seculilor trecuți...“ căci „...numai după această triadă lucrare națiunile au putut ajunge a avea o istorie“⁹, spunea M. Kogălniceanu.

³ Despre cure Damaschian Băjina spunea în 1830, remarcînd-o, că ar trebui răscumpărată de cineva cu dare de mîină și așezată „la un loc sigur“ (*Anticitele românilor*, II, Buda, 1833, pp. 198—200; apud *Gîndirea pedagogică a generației de la 1848*, București, 1968, p. 158).

⁴ Al. I. Odobescu, *Opere complete*, vol. III, București, 1906, p. 217. Ioana Cristache Panait și Panait I. Panait, *Începuturile muzeografiei la București*, în „*Revista muzeelor*“, nr. 1, București, 1966, pp. 38, 38.

⁵ Al. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 217.

⁶ *Ibidem*, pp. 217—218.

⁷ M. Kogălniceanu, în „*Arhiva Românească*“, ediția a II-a, Iași, 1860, tom. I, p. 275; apud Al. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 232.

⁸ *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, 1968, p. 137.

⁹ M. Kogălniceanu, *Croniclele României sau Letopisățile Moldaviei și Vlahiei*, ed. II, tom. I, București, 1872, p. XXIII.

Al. Odobescu, literat, istoric de artă și arheolog va întreprinde ca membru al „Comisiei documentale” și al celei istorice¹⁰, numeroase călătorii pentru cercetarea monumentelor istorice din județul Argeș și Vâlcea¹¹. Astfel, în 1859, alături de C. Boliac, de D. Papazoglu și Al. Pelimon după ce a examinat și a inventariat tezaurul arheologic, arhivistic și bibliografic de pe la mănăstiri¹², Al. Odobescu conchidea: „E o pietoasă datorie pentru urmașii aceia de a deștepta suverinul întunecat a măririlor trecute... În fiecare colț de pământ... monumentele și obiectele au fost martore la faptele, la luptele... și împrejurările vieții acelor oameni care au purtat odată cu onoare, sarcina destinului național”¹³.

Erudit, capabil să dateze și să identifice monumentele, Al. Odobescu spunea în 1861, după o călătorie întreprinsă la mănăstirea Bistrița: „În scrupuloasă examinare a altor rămășițe din diferite timpuri, poate cineva studia, pînă la oare care punct, ideile artistice, practicile industriale și relațiile de comerț care au domnit în țara noastră la deosebite epoci ale dezvoltării sale”¹⁴. Toate acestea îi sugerează ideea înființării unui muzeu de artă națională: „...; ar fi iarăși de mare necesitate de a aduna acele obiecte într-un muzeu, unde să le fie asigurată o conservare mai bună decît pe la mîndștiri... Un asemenea muzeu care s-ar împodobi cu prețioasele vechituri adunate de prin toate mîndștirile țării și chiar uneori de pe la particulari, unde stă netrebuincioasă și neprețuită, ar avea marea avantajul de a ne înfățișa o istorie plastică și figurată a artelor, a industriei și a negoțului țării”¹⁵.

În 1862, invitat la Brașov, la a doua adunare a Asociațiunii transilvănene pentru literatură română și cultura poporului român (Astra), inspirat de expoziția de țesături și costume naționale organizată aici, vede utilitatea înființării unui muzeu etnografic național la București¹⁶. Intemeietor al arheologiei naționale, își dă seama nu numai de importanța monumentelor arheologice ca izvoare ale istoriei ci și de necesitatea păstrării și conservării lor într-un muzeu. Pentru acestea pledează Al. Odobescu de pe poziția sa de membru onorific în primul Comitet de direcție, „Comitetul arheologic” al Muzeului Național de Antichități din București, în care fusese numit alături de V. A. Urechea și A. T. Laurian în 1864¹⁷. În 1867, de astă dată în calitate sa de Comisar al Expoziției universale de la Paris, organizează cu mult succes, standurile pavilionului românesc. Aici sînt prezentate atît produse ale economiei naționale, pentru ilustrarea realizărilor pe plan economic, cit și obiecte de artă țărănească și obiecte de artă veche religioasă. Pentru completarea tabloului vieții cultural-artistice a Principatelor Unite ale acelor timpuri,

¹⁰ Al. I. Odobescu, *Opere*, vol. I, București, 1953, p. 20.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A. Sacerdoțeanu, *Cercetări istorice și pătorești prin mîndștirile noastre acum 80 de ani*, București, 1941, p. 2.

¹³ Al. I. Odobescu, *Opere*, vol. II, București, 1953, p. 51.

¹⁴ *Idem*, *Despre unele manuscrise și cărți tipărite aflate în mîndștirea Bistrița (Districtul Vâlcea în România)* în „Opere”, vol. II, București, 1967, p. 110.

¹⁵ *Ibidem*, p. 111.

¹⁶ *Idem*, *Opere*, vol. I, București, 1953, p. 41.

¹⁷ D. Popescu, *Centenarul Muzeului Național de Antichități*, în „Revista muzeelor”, an I, nr. 4, 1964, p. 344.

Al. Odobescu prezintă și „colecțiunea tipăriturilor românești mai vechi și mai noi, rezultat al achizițiilor recente din minăstirile țării”, și tezaurul de la Pietroasa¹⁸.

Peste doi ani, participând la Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică de la Copenhaga (1869), ilustrează tema sa : „Noțiuni preistorice din România”, prin prezentarea în original, în fața congresiștilor, a celor mai caracteristice „piese preistorice” împrumutate în acest sens din colecțiile Cretzulescu, Bolliac, Papazoglu etc. De reținut faptul că la concluzii, atrage atenția asupra asemănării acestora cu piese descoperite în Danemarca și Franța¹⁹.

Poet și istoric, arheolog și colecționar C. Bolliac va fi și el unul dintre susținătorii organizării Muzeului Național de Antichități din București. El efectuează pe cont propriu numeroase călătorii arheologice în țară, începând cu anul 1858, iar în 1860 primește sarcina de a cerceta monumentele și documentele istorice din minăstirile citorva districte²⁰. În urma călătoriei arheologice făcute între 3—22 august 1865, donează Muzeului Național de Antichități mai multe obiecte descoperite cu prilejul săpăturilor efectuate de el precum și numeroase manuscrise²¹. În 1869 este numit Președinte al „Comitetului Arheologic” al Muzeului Național de Antichități, la care se adaugă apoi funcția de Inspector al muzeelor din toată România²². Tot în acest an face o călătorie de 43 de zile pe malul Dunării de la Giurgiu spre Alexandria, Turnu Măgurele, pe la Nicopole ; trece apoi Oltul spre Celei, merge la Caracal vizitând ruinile din Resca. Cu acest prilej constată că așa cum : „Ruinile Greciei au dat viață Greciei ; istoria noastră ne poate conserva numai...” dar, „...numai știința poate face istoria unei țări”²³.

Mai clarvăzător decât Al. Odobescu, C. Bolliac își dă seama nu numai de necesitatea unor cercetări sistematice și științifice pe care ar trebui să le organizeze muzeul dar și de posibilitatea oferită de studiul obiectelor unui muzeu, care : „...s-ar putea clasifica și compara între dinsele și apoi cu cele din muzeele străine, spre a defini epocile în care s-au întrebuișturat”²⁴. Iar în raportul înaintat ministrului Instrucțiunii Publice, ca urmare a călătoriei întreprinse în 1869, atrage atenția asupra faptului că : „Este rău să se permită a se face săpături neregulate prin asemenea locuri pre unde ar trebui numai științei a se permite a scormoni. Ce n-am avea noi în muzeele noastre cari să atragă pe toți știutorii Europei la studiu lor, dacă măcar citeva din aceste cetăți dace ar fi bine păzite...”²⁵.

În deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea încep să se contureze științele ajutoare ale istoriei : epigrafia — știința inscripțiilor — al cărui întemeietor poate fi considerat A. T. Laurian, numismatica, prin D. A. Sturdza și mai târziu, arhivistica, prin B. P. Hasdeu.

¹⁸ Al. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 44.

¹⁹ Idem, *Istoria arheologiei*. Ediție îngrijită cu un studiu introductiv, note, glossar, indice și ilustrații de prof. D. Tudor, vol. I, București, 1961, pp. 11—12.

²⁰ C. Bolliac, *Opere*, vol. II, București, 1950, ediția a II-a, p. 229.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 238.

²⁴ *Ibidem*, pp. 252—253.

²⁵ *Ibidem*, p. 268.

Cercetarea acestor izvoare epigrafice, numismatice, arheologice și documentare ale istoriei, coroborată cu interpretarea lor științifică avea un singur țel : „...câci, puși în față cu aceste originaluri, sîntem cum am zis, la izvoarele istoriei, fără ca nici un intermediar să se poată între noi și între aceste monumente vrednice de tot onorul”²⁶, spunea M. Kogălniceanu.

Luptător pentru făurirea unei istorii naționale, M. Kogălniceanu a căutat să facă cunoscut și peste graniță „rămășițele romane ce se mai găsesc pe pămîntul Daciei” „pentru că trebuie și noi românii să dăm ceva Europei civilizate, care ne-a dat nouă atît de mult”²⁷. Pentru o mai amplă documentare, M. Kogălniceanu găsește necesar a prezenta „tot ce... s-a tipărit sau s-a scris despre monumente, mozaic, mozaic, ruine vechi în Transilvania” relații pe care le cere în 1846 lui G. Bariț, rugîndu-l totodată să-i trimețtă : „jurnalul nemțesc „Transilvania”, un tom despre Dacia de Haine, extrasuri din jurnalele patriei, din cele nemțeti, din jurnalul său iar inscripțiile să fie copiate cu cea mai mare sîrjuintă”²⁸. Pentru Țara Românească i se adresează lui Laurian și Seulescu²⁹.

În această primă etapă de formare a gândirii istorice, cînd accentul se punea pe descoperirea și publicarea izvoarelor ca surse autentice ale cunoașterii trecutului, se cristalizau și premisele care aveau să ducă la crearea instituției muzeale ca cea de-a treia sursă de documentare după bibliotecă și arhive în cercetarea științifică³⁰.

În deceniul nouă al secolului al XIX-lea, ca urmare a apariției primei mari sinteze de istoria României a lui D. A. Xenopol „Istoria românilor din Dacia traiană” se conturează „...rolul aceluia care, venit într-un moment cînd studiile de trecut se oprise la cercetarea migăloasă a unor amănunte înfățișate fără interpretare și cînd cugetarea asupra lor pornea fără metodă... a știut să introducă metoda științifică...”³¹. Astfel N. Iorga l-a caracterizat pe dascălul său în ale istoriei, A. D. Xenopol. Analizînd dezvoltarea gândirii istorice de pînă atunci la noi, A. D. Xenopol spunea : „În istorie practica consta în expunerea trecutului așa cum el reiese din faptele constatate” iar „Istoricii care au expus trecutul popoarelor, au făcut istorie în chip practic”³². Cîteva decenii mai tîrziu, tot N. Iorga era cel care constata aceleași similitudini din vizitarea atentă a muzeelor, ca o caracteristică principală a acestora : „Sîmpla înșiruire, fără viață, a obiectelor cu sau fără inscripții lămuritoare, nu poate reprezenta un muzeu în adevăratul sens al cuvîntului”³³. Se impunea cu stringență formularea unor principii științifice care să stea la baza constituirii unui muzeu căci, așa cum arăta A. D. Xenopol, și în istorie

²⁶ M. Kogălniceanu, *Croniclele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, ed. a II-a, tom. I, București, 1872, p. XXIII.

²⁷ *Ibidem*, Texte social-politice alese, București, 1967, pp. 130—131.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 130.

³⁰ L. Ștefănescu, *Din activitatea muzeografică a lui N. Iorga*, în „Revista muzeelor”, nr. 1, an II, 1963, p. 44.

³¹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, p. 36 ; apud N. Gogoneață, Z. Ornea, A. D. Xenopol, *Concepția socială și filozofică*, București, 1963, p. 219.

³² A. D. Xenopol, *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iași, 1960, p. 2.

³³ N. Iorga, *Muzele : Ce sînt și ce trebuie să fie*, Exemplul Americii, în „Neamul Românesc” : anul XXIX, nr. 268 din 11 decembrie 1934 ; vezi și L. Ștefănescu, *op.cit.*

„...alcătuirea științifică a istoriei nu există cît timp faptele sigurative, culesse din izvoare, nu vor fi înălțuite, pe firul cauzalității în serii istorice...³⁴ și „De-abia în zilele noastre a început să se cerceteze într-un chip mai serios, principiile pe care se reazemă cunoștința trecutului și să se întemeieze o teorie a istoriei”³⁵.

Preocuparea pentru constituirea unor muzee pe baze științifice o găsim deopotrivă și la A. D. Xenopol și la un alt mare istoric, D. Onciul. Militînd pentru „asemine necesități” A. D. Xenopol arăta că ele : „...nepuținînd a fi îndeplinite, poporul rămîne îndrărit pe calea culturii...”³⁶. Căci, susținea același A. D. Xenopol : „Viața noastră în vremurile de față cere o mulțime de elemente... școli, așezăminte de învățătură, precum muzee”³⁷. Părerii asemănătoare cu A. D. Xenopol despre organizarea muzeelor în general, și în special al celui de istorie, avea și D. Onciul : „Muzeul de istorie naturală s-a dezvoltat în timpul din urmă, remarcabil...” iar „muzeul de antichități este însemnat prin colecțiunile sale...”³⁸. Dar D. Onciul dorea pentru muzeul de antichități organizarea lui științifică și instalarea lui într-un local corespunzător³⁹. Aceeași grijă o vedem la D. Onciul și pentru monumentele istorice ale patriei noastre, atît în timpul cît a fost membru al Comisiei Monumentelor istorice (din 1913), cît și ca președinte al ei. Cu prilejul unei vizite în anul 1915 la Curtea de Argeș, împreună cu I. Bogdan și N. Iorga, pentru a cerceta inscripția din 1262 descoperită de O. Tafrali, se arată deosebit de entuziasmat de faptul că acest important monument istoric rămăsese nealterat⁴⁰.

Personalitate dominantă a epocii sale prin prodigioasa și multilaterală sa activitate, N. Iorga s-a preocupat în mod deosebit de fundamentarea unor principii referitoare la organizarea științifică a muzeelor, de transpunerea lor în practică și de statutul juridic al muzeelor. Aceeași preocupare o întîlnim la el și pentru monumentele istorice. De fapt, activitatea muzeografică a lui N. Iorga a fost relevată de un alt studiu⁴¹. Nu facem decît să completăm cu date noi felul în care concepea marel nostru istoric organizarea și funcțiile unui muzeu.

„A sprijini orice afirmare — în epoca noastră, spunea N. Iorga — de orice ordă și de orice treaptă, prin mărturi autentice, se face o nevoie tot mai mare”⁴². „Avem o civilizație națională de latărit — arăta el în continuare — hrănind-o cu tot ce am păstrat ca monumente, datini și amintiri...”⁴³. Activitatea marelui cărturar s-a desfășurat „...pentru a în-

³⁴ A. D. Xenopol, *op. cit.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Idem*, Studii economice — 1879, în „Antologia gîndirii românești” partea a II-a, București, 1967, p. 393.

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ D. Onciul, *Din istoria României*, în „Călușa oficială și Catalogul expozițiunii generale române 1906”, București, 1906, p. 191.

³⁹ *Ibidem*, p. 99.

⁴⁰ *Idem*, Raport înaintat Academiei Române cu privire la Biserica Domnenscă de la Curtea de Argeș, 9 octombrie 1915, în A. Sacerdoțeanu, D. Onciul, *Opere complete*, tom. I, Originile Principatelor Române, București, 1948, p. 345 și 348.

⁴¹ L. Ștefănescu, *op. cit.*

⁴² N. Iorga, *Dosul concepții istorice*. Discursuri de recepțiune. Academia Română. Cuvîntare ținută la 17 mai 1911 la intrarea în Academia Română, București, 1911, p. 11.

⁴³ *Ibidem*, p. 20.

piedeca risipirea vechilor comori de artă deoarece mândria și puterea morală a unei nații sîd și în legătura sufletească dintre membrii ei actuali și peste vremea lor, ce lasă o moștenire din care partea cea mai bună trebuie păstrată cu cea mai mare îngrijire, vii și morții fiind laolaltă în adăugirea aceluiași tezaur”⁵⁴.

În largă sa activitate de protejare, păstrare și restaurare a monumentelor istorice, N. Iorga spunea: „La un monument istoric — clădirea cit și împrejurimile — există, în afară de aceste elemente materiale și altceva neprețuit... și care, hotărît, nu se poate restaura: urma vremurilor, cu tot ceea ce au dus pe aripile lor acolo”⁵⁵. În categoria monumentelor istorice, N. Iorga includea bisericile și minăstirile, clădirile profane, bolerești de odinioară cit și casele țărănești, pivnițele boltite și acoperite, fântînile, troițele, crucile și vechile poduri⁵⁶, și orice „...loc/ul/ în care a glădit, un erou, al faptei sau al giadului...”⁵⁷. Pentru N. Iorga a cultiva, „...a face să dăinușiască pentru urmași, fără vreo schimbare”⁵⁸ acest loc, era o datorie morală și chiar, spunea el, „Se poate face un muzeu care să-l pritească pe acel care odădă a trăit acolo”... care poate fi și un excelent mijloc de învățatură pentru tineret. „Este o întregă atmosferă de realitate care se adăugă la lucrurile ce se expun înduntru... E un contact direct, o impresie imediată și totală care biruie cea mai completă și cea mai pedagogică din descrierile analitice”⁵⁹.

Istoric prin excelență, N. Iorga a formulat funcția primordială a muzeului de istorie, care trebuie să fie „...o coborîre în viața veacurilor trecute”⁶⁰. El nu este un organism artificial, căci: „...nu orice localitate cere același muzeu. Orice muzeu se găsește într-un loc trebuie să fie în legătură cu nevoile celui loc”⁶¹. Și, ceea ce este foarte important: „...orice muzeu trebuie să corespundă unei tradiții, care poate fi de mai multe secole și unor nevoi care se menția pînă în momentul de față, sau care au apărut abia...”⁶².

Vorbînd de cea de a doua categorie importantă de muzee, muzeul de artă, el spune că acesta nu poate corespunde misiunii sale, dacă nu este „...un Muzeu al lucrărilor pe care le-au făcut în această artă, generațiile precedente”⁶³.

Preocupat și de problema formei nu numai a conținutului, N. Iorga spune despre muzee că: „...în acest cuprins, să fie și aranjarea...” iar „Obiectele, alese, selecționate după un plan, nu se pun la întimplare, ele

⁵⁴ Idem, *Sfaturi pe întinerie*, vol. II, București, 1936, p. 127; apud B. Teodorescu, *N. Iorga și educația maselor*, București, 1963, p. 162.

⁵⁵ Idem, *Ce este un monument istoric*, Conferință ținută din însărcinarea Comisiunii Monumentelor istorice, Vălenii de Munte, 1913, p. 19.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 21—22.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Idem, *Ce este un muzeu istoric*, p. 23. Conferință ținută la Tirgoviște, cu prilejul terminării muzeului, în N. Iorga, *Trei conferințe de orientare*, Extras din *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*, fasc. 96, aprilie-Iunie, 1938, Vălenii de Munte.

⁶¹ *Ibidem*, p. 19.

⁶² *Ibidem*, p. 7.

⁶³ Idem, *O piscotecă în România*, în „*Floarea Darurilor*”, vol. II, nr. 16, București, 15/7, 1908, p. 268.

trebuie să formeze un ansamblu...⁵⁴. De remarcat preocuparea deosebită a istoricului ca muzeolog pentru crearea aceluși „ansamblu”, pentru realizarea acelei atmosfere a „vieții” într-un muzeu. N. Iorga vedea însă foarte bine rolul instructiv-educativ al muzeelor și al monumentelor, latura lor didactică. „Puneți pe copii în fața monumentelor în care este încorporată această istorie, lăsați-i să înțeleagă cum pot... și în felul acesta voi face ca istoria poporului nostru să nu fie o materie de învățat pe de rost și de uitat mâine, ci un element de putere și de inițiativă în sufletul fiecăruia dintre noi”⁵⁵.

Gr. Tocilescu este primul istoric care încearcă să transforme Muzeul Național de antichități într-un institut de cercetare. Dubla sa activitate, de epigrafist și director, a fost relevată pe larg în alte două studii⁵⁶. Valorosă sa contribuție privitoare la studierea metodică a materialului arheologic intrat în colecțiile muzeului înainte de 1881, a monumentelor epigrafice și sculpturale, este rezultatul concepției sale privitoare la importanța acestor izvoare — obiecte de muzeu — pentru studiul istoriei. „Istoria — spunea Gr. Tocilescu — ca și geografia, ca și istoria artei, a comerțului, limba, mitologia, ca și arhitectura, găsesc de multe ori surse prețioase de informație „finitive” în aceste inscripții. Asemenea monumente, în sârbăcia pe care ne-o dă desolanta tradiție literară a antichității, nu sînt numai lucruri din acea mare naufragiu al trecutului, ci și tot atitea puncte luminoase în noaptea”⁵⁷. Iar „Descifrarea și prezentarea inscripțiilor care fac parte din arhiva de piatră a antichităților patriei noastre prezintă o reală uloare, nu atât prin ceea ce voiesc să ne spună și mai cu seamă prin ceea ce ne spun fără să voiască”⁵⁸.

Interesat în egală măsură și de colecția de artă veche religioasă a muzeului, Gr. Tocilescu era convins că ea va atrage atenția „...tuturor iubitorilor de frumos, a producătorilor artei românești”, căci ele sînt „...prețioase monumente ale unui trecut de care noi putem fi mîndri”⁵⁹. Gr. Tocilescu sublinia totodată că piesele muzeale pot fi și o sursă de inspirație și documentare. „Artiștii noștri ar avea o sursă de inspirație și de documentare în aceste manifestări ale artei naționale și ei se vor convinge că nu este nevoie să meargă în strălămate cînd pot, în ei în afară, să profite de astfel de relieve de o valoare plastică, evidentă”⁶⁰. Din raportul asupra activității Muzeului Național de antichități prezentat de V. Părvan ministrului Instrucțiunii și Culturii⁶¹, reiese că atunci cînd a început reorganizarea secției preistorice a Muzeului Național, I. An-

⁵⁴ Idem, *Ce este un muzeu istoric*, p. 22.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 24.

⁵⁶ Vezi R. Vulpe, *Un pionier des sciences archéologiques en Roumanie: Grigorie G. Tocilescu (1850—1909)*, în „Dacia, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne”, Nouvelle série, III, 1969 și Idem, Grigorie G. Tocilescu, cercetător al antichității și director al muzeului de antichități, în „Revisita muzeelor”, an II, nr. 1, 1963.

⁵⁷ Gr. Tocilescu, *Cîteva monumente epigrafice din Muzeul Național de antichități*, București, 1903, p. 3.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Jules Braun, *L'art religieux au Musée de Bucarest*, Bucarest, 1902, p. III.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Vezi V. Părvan, *Raport asupra activității Muzeului Național de antichități înaintat D-ului Ministru al Instrucțiunii și Culturii*, în „Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice”, București, 1916.

drieșescu spunea : „Am pornit reorganizarea secțiunii preistorice a Muzeului Național de anticități pe temeiul a trei principii muzeografice călduzitoare : cronologic, tipologic și regional”⁶². Conform acestor principii, după I. Andrieșescu, fiecare colecție va avea : „...locul ce i-l indică vîrsta (paleolitic, neolitic, bronz etc.) tipul căruiu fiecare din obiecte subsumă în seria obiectelor similare mai vechi și mai noi, precum și regiunea căruiu obiectele și colecțiile aparțin”⁶³.

Convins de necesitatea reprezentării culturilor materiale regionale arheologice, I. Andrieșescu arată că va trebui : „...cu necesitate reprezentate... toate regiunile... pentru a da fiecăreia imaginea ei preistorică cît mai completă”⁶⁴. În plus, I. Andrieșescu susține că în afară de patria noastră, trebuie să ne preocupe atît „regiunile vecine sud-est europene” cît și cele mai îndepărtate. El vede necesitatea studiului comparativ al obiectelor muzeale care constituie urme ale unor culturi materiale, ce se poate realiza atît prin schimbul de informare între cercetătorii muzeelor cît și printr-un schimb de dublete : „Muzeul posedind mai multe obiecte în mai multe exemplare, noi achiziții prin schimb cu Muzeele similare sud-est europene, vor putea începe curînd și cu rezultate desigur mulțumitoare”⁶⁵.

Preocupat de catalogarea științifică a colecțiilor, I. Andrieșescu arăta : „O dată cu noua rînduire, fiecare din obiectele diferitelor colecții va căpăta un număr și loc în registrul de intrare ilustrat al Secțiunii, cu datele descriptive necesare. Transcrierea unui repertor pe fișe al nostru, cu arătarea, pe de o parte, a localității din țară unde s-au găsit pînă acum lucruri preistorice, pe de alta, cu indicarea și scurta descriere a acestora, va ajuta alcătuirea unui repertor general pe județe și apoi pe provincii, servind la compunerea unei viitoare hărți preistorice a patriei”⁶⁶.

V. Părvan, în calitate sa de director al Muzeului Național de anticități s-a preocupat și de „creșterea și de organizarea colecțiilor”⁶⁷ muzeale prin achiziții, ca, spre exemplu, colecția Buțoreanu, prin noi modalități de expunere a obiectelor muzeale, prin editarea de cataloage, prin crearea de noi muzee⁶⁸, ca secții ale muzeului de anticități : la Pantelimonul de sus, lângă ruinele cetății Ulmetum, la Constanța, la Mangalia. Mai mult chiar, Vasile Părvan dorea reorganizarea, pe baze științifice, a întregii rețele muzeistice din țară⁶⁹.

Atît de pasionat a fost V. Părvan pentru munca de muzeu, încît un colaborator al său spunea : „Vizitînd muzeul lui V. Părvan și citind scrierile lui, ai viziunea clară a operei lui uriașe : pe pietre săpate, pe cioburi,

⁶² *Ibidem*, p. 13.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁶⁷ *Idem*, Cap. I, Creșterea și organizarea colecțiilor Muzeului central în „Raportul general al Directorului Muzeului Național de anticități asupra activității muzeului pe 1913”, publicat în „Anuarul Comitetului Monumentelor istorice”, București, 1914, p. 5 și urm.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 6—7.

⁶⁹ *Idem*, Cu privire la „Organizarea Muzeelor în România” de Gr. Antipa, în „Analele Academiei Române”, tomul XLIII, 1922—1923, pp. 44—45.

pe fărâmituri de podoabe și arme Pârvaș a cetit, cu pasiunea unui însetat, istoria culturii antice a părții de pământ, pe care de mai bine de 3000 de ani trăiește... poporul ce se numește acum Român⁷⁰.

C. Moisil a desfășurat o intensă activitate muzeografică⁷¹. În cadrul acestei activități de organizare a muzeelor, el s-a ghidat după o concepție proprie. C. Moisil spunea că: „Faptele politice și militare, cărora de regulă li se dă cea mai mare importanță, constituie numai o latură — și nu totdeauna cea mai însemnată și mai interesantă — a activității unui popor, de vreme ce atâtea alte lucruri, cari la noi sînt privite cu secundare, cum sînt credințele și datinele, instituțiile juridice și sociale, dezvoltarea economică, literară și artistică reflectează mai just și mai complet sufletul poporului și-i precizează mai limburit tendințele pe toate ferestrele”⁷². C. Moisil este de părere că pentru un istoric contactul nemijlocit cu sursa de informare îi dă posibilitatea să înțeleagă, în toată complexitatea sa, fenomenul istoric: „Se înțelege că pentru a putea cunoaște istoria unui popor sub un aspect atât de complex, trebuie să ne punem în contact direct cu înseși monumentele de cultură ce ne-au rămas de la strămoșii noștri”⁷³. Ori, acest contact nu se poate realiza, după C. Moisil, decît printr-un muzeu, care, în acest mod are și o funcție educativă: „Astfel numai se explică de ce o colecțiune de obiecte vechi are o valoare atât de mare și de ce organizarea de muzee istorice răspunde unei necesități educative”⁷⁴.

Alături de istoricii prezentați mai sus și alți oameni de cultură s-au preocupat de modul de organizare și de funcțiile unui muzeu. Printre aceștia li putem enumera pe Gr. Antipa, Al. Teigara-Samurcaș, Dr. C. I. Istrati. Ideile lor, privitoare la muzeu, cu toate că nu au fost istorici, sînt aplicabile totuși și muzeului de istorie. De aceea considerăm că este necesar să amintim unele din aceste idei.

Gr. Antipa arăta că „Între instrumentele culturale de care se poate dispune, fără îndoială că muzeele au a îndeplini — după școală — un rol de căpetenie...” pentru cunoașterea patriei și cultivarea iubirii de patrie⁷⁵. În același timp el considera muzeele atît institute de cercetări științifice cît și de răspîndire a științei⁷⁶. După Gr. Antipa în organica unui muzeu trebuiau să intre, alături de colecțiile propriu-zise, biblioteci, laboratoare, depozite. Muzeul trebuia încadrat cu personal științific competent⁷⁷.

Analizînd în profunzime situația muzeologiei la acea dată (1923) Gr. Antipa considera că ea s-a cristalizat ca o știință nouă, cu metode proprii (de conservare, de studiu, de aranjare, de expunere, de depozitare a colecțiilor) beneficiînd de tratate speciale după care se studia. Totodată sus-

⁷⁰ Costin St. Stoicescu, V. Pârvaș și istoria economico-socială a antichității, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, nr. 3—4, București, 1923, p. 389.

⁷¹ Cf. V. Popovici, Constantin Moisil (1878—1938) în „Revista muzeelor”, nr. 3, 1970, p. 206.

⁷² C. Moisil, Istoria Românilor înfățișată în proiecțiuni luminoase, vol. I, București, 1923, p. 3.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem, pp. 3—4.

⁷⁵ Gr. Antipa, Organizarea muzeelor în România, București, 1923, Introducere, p. 6.

⁷⁶ Ibidem, p. 1.

⁷⁷ Ibidem, p. 4.

ținea că congresele pe teme muzeologice consolidează această nouă știință⁷⁸.

Al. Tzigara-Samurcaș considera muzeul ca o „...instituție după care se măsoară gradul de cultură al unui popor”⁷⁹, iar respectul pentru tradițiile poporului ca unul din elementele cele mai puternice de educare morală a lui⁸⁰. În continuare este de părere că Muzeul Național „ar fi casa de educație a sentimentelor naționale și în același timp depozitul izvoarelor artei pămîntene. Prin el ar învăța generațiile tinere să aprecieze și să iubească trecutul”⁸¹.

Al. Tzigara-Samurcaș pune pe același plan muzeele cu universitățile, căci : „În muzee bine organizate se concentrează întreaga viață a poporului, din care generațiile viitoare să poată sorbi puterea morală, necesară pentru menținerea unui rol de frunte în omenire”⁸².

Dr. C. Istrati vede muzeul, prin faptul că în el sînt depozitate obiecte aparținînd trecutului unui popor, ca o dovadă a geniului, priceperii și culturii poporului respectiv⁸³.

După cum am mai arătat, concepțiile despre muzeul de istorie a acestor înaintași ai istoriografiei fac parte din gândirea lor istorică, ce în general a fost idealistă. Din această cauză respectivele concepții despre muzeul de istorie și funcțiile lui trebuie privite cu spiritul critic cuvenit. În lucrare nu am relevat decît aspectele pozitive ale acestor concepții, pe care le putem considera ca o moștenire culturală valoroasă și care au contribuit efectiv la constituirea concepției materialist-istorice despre muzeul de istorie, modul de organizare și funcțiile lui.

Le musée dans la conception de certains précurseurs de la pensée historique roumaine

RÉSUMÉ

La pensée historique de certains devanciers de notre historiographie a révélé également les préoccupations pour l'établissement d'un musée d'histoire. Celles-ci se sont cristallisées et ont été transposées en pratique, constituant de la sorte les prémisses de la création d'une nouvelle science, la muséologie roumaine. Ce processus s'est développé en deux étapes, à partir de la quatrième décennie du XIXe siècle et correspond, en grand, aux débuts de la formation de l'histoire, en tant que science.

À la fin du XIXe siècle et au début du XXe siècle, suite à ces préoccupations, on crée de musées fondés sur des bases solides — d'histoire et d'histoire naturelle — dont les traits caractéristiques se détachent nettement en ce qui concerne leur profil, leurs fonctions et leur rôle, particulièrement à cette époque.

L'ouvrage traite des historiens suivants : Al. I. Odobescu, C. Bollac, M. Kogălniceanu, A. D. Xenopol, D. Onciul, N. Iorga, Gr. Tocilescu, I. Andreișescu, V. Pîrvan, ainsi que C. Moisil, Gr. Antipa, Al. Tzigara-Samurcaș, dr. C. I. Istrati.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 4—5.

⁷⁹ Al. Tzigara-Samurcaș, *Muzeul național românesc. Ce a fost ; ce este ; ce ar trebui să fie*, București, 1909, pp. 43—44.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 81.

⁸¹ *Ibidem*, p. 82.

⁸² *Idem*, *Rostul Muzeului nostru național*, în „Convorbiri literare”, ianuarie, 1934, p. 28.

⁸³ Dr. C. I. Istrati, *Cîteva cuvinte relative la cele ce am voit să fac sau am făcut pentru muzeele noastre*, București, 1908, p. 6.